

Філіппова Ю.О.

УДК 336.71

**ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
НА ОСНОВІ АГРЕГОВАНОГО ІНДИКАТОРУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ**

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах нестабільності світового фінансового ринку питання адекватного реагування на зміни навколишньої середовища з боку регулюючих органів задля зменшення або нівелювання можливих ризиків набуває особливої актуальності. Комплекс стратегічного управління банківською системою як основного сегмента фінансової системи повинен включати в себе об'єктивну оцінку стану забезпечення фінансової стійкості банків. У процесі реалізації стратегії забезпечення фінансової стійкості банківської системи України пріоритетним завданням виступає удосконалення методики оцінки фінансової стійкості з урахуванням існуючого зовнішнього середовища та внутрішньоекономічних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка фінансової стійкості та шляхи забезпечення сталого розвитку банківської системи займають центральне місце у працях вітчизняних вчених - зокрема О. Барановського, О. Дзюблюка, Л. Ключко, В. Коваленко, Г. Крухмаль, В. Міщенко. Також проблеми оцінки фінансової стійкості банківського сектора розглядаються на міжнародному рівні - міжнародними фінансовими організаціями та рейтинговими агентствами - Міжнародним валютним фондом, Базельським комітетом з питань міжнародного банківського нагляду, Мудиз (Moody's Investors Service, Moody's), Стандарт енд Пулз (Standard & Poor's Corporation, S & P), Фіч Інвесторз (Fitch Investors Service).

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Існуючі у світовій практиці методики оцінки фінансової стійкості банківської системи потребують їх адекватного адаптування до сучасних реалій вітчизняного господарства. Використання у практиці регулюючими органами певної методики без урахування особливостей, притаманних фінансовій системі України обмежує ефективність стратегічного управління банківською системою, саме тому удосконалення існуючої практики оцінки на основі агрегованого індикатора здатне дати своєчасну відповідь на виникаючі ризики в умовах нестабільності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є удосконалення методики оцінки фінансової стійкості банківської системи України як складової частини стратегії забезпечення фінансової стійкості банківського сектору на основі агрегованого індикатора.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні на рівні макропруденційного регулювання для своєчасного моніторингу фінансової стійкості банківської системи використовуються наступні інструменти: економічні нормативи регулювання діяльності банків в Україні, індикатори фінансової стійкості, які розраховуються і поширюються згідно з вимогами МВФ, закони та законодавчо - нормативні документи НБУ. Проте така значна кількість підходів та показників не дає змоги швидко та відносно просто оцінити основні тенденції. На сучасному етапі розвитку банківської системи відсутній єдиний, чіткий та простий у розрахунках індикатор, який регулюючі органи країни можуть застосовувати як елемент стратегії забезпечення фінансової стійкості.

Методика розрахунку агрегованого індикатора фінансової стійкості (далі - АІФС) розроблена на основі Закону України «Про банки та банківську діяльність» [1], інструкцій НБУ [2], тематичних досліджень МВФ [5], а також публікацій, у яких предметом розгляду виступає стратегічний розвиток банківської системи та проблеми оцінки її фінансової стійкості.

Дослідження зарубіжного досвіду побудови та використання методів оцінки діяльності банківської системи і напрямів їх вдосконалення та узагальнення вітчизняної практики у цій сфері свідчить про те, що створення ефективної системи макропруденційного банківського нагляду залежить від оцінки поточного та прогнозного стану банків, ефективної системи моніторингу банківських ризиків, вивчення якості менеджменту, своєчасності та регулярної оцінки ступеня надійності і стійкості банківських установ.

Основними принципами формування системи оцінки фінансової стійкості на основі розрахунку агрегованого індикатора фінансової стійкості банківської системи з урахуванням міжнародного досвіду є:

1. *Принцип суттєвості* (необхідність оцінки в системі найбільш істотних з точки зору банківської діяльності індикаторів: достатність капіталу та якість кредитного портфелю, ефективність залучення та розміщення, дохідність, ліквідність).

2. *Принцип достовірності* (використання інформації, яка об'єктивно та максимально повно відображає реальну дійсність).

3. *Принцип комплексності* (забезпечення комплексного підходу до побудови системи оцінки, що передбачає обґрунтування показників системи та забезпечення логічної ув'язки одержуваних результатів з застосовуваними заходами наглядового регулювання).

Виходячи з наведених вище принципів для розрахунку АІФС було сформовано масив коефіцієнтів, які відображають ризики, притаманні вітчизняній банківській системі. Обрані коефіцієнти за функціональним призначенням було розподілено на наступні групи:

1. *Достатність капіталу та якість кредитного портфелю.*
2. *Ефективність діяльності.*
3. *Ліквідність.*

Кожному коефіцієнту в окремих групах на основі статистичних методів, пруденційних показників та підходів, прийнятих у міжнародній практиці, присвоюються граничні (критичні) значення досягнення та (або) вихід за межі яких сигналізує про нарощення певних ризиків, які вимагають від регулюючих органів прийняття необхідних заходів задля їх обмеження та усунення. Також доцільно позначити кожний коефіцієнт як k_{ij} , де i - номер групи, j - номер коефіцієнта у групі.

До першої групи належать 6 коефіцієнтів, які характеризують достатність, адекватність, захищеність капіталу та якість кредитного портфелю (методику розрахунку кожного коефіцієнту висвітлено у [2], [3, с.39], [4]):

Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів [2]:

$$k_{11} = \frac{PK}{Ap + C_{вн}} * 100\% \quad (1)$$

Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів активів [4]:

$$k_{12} = \frac{HK}{CBK} * 100\% \quad (2)$$

Співвідношення кредитів наданих нерезидентам до сукупних валових кредитів [4]:

$$k_{13} = \frac{HK}{CBK} * 100\% \quad (3)$$

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента [2]:

$$k_{14} = \frac{3c}{PK_1} * 100\% \quad (4)$$

Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів [3]

$$k_{15} = \frac{K_{ін}}{CBK} * 100\% \quad (5)$$

Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу [4]

$$k_{16} = \frac{ЧВП_{ін}}{K} * 100\% \quad (6)$$

Друга група коефіцієнтів характеризує ефективність, рентабельність банківської системи з позиції її достатності:

Рентабельність активів (ROA) [3,с.39]:

$$k_{21} = \frac{ЧП}{A_{заг}} * 100\% \quad (7)$$

Рентабельність капіталу (ROE) [3,с.39]:

$$k_{22} = \frac{ЧП}{K_{заг}} * 100\% \quad (8)$$

Третя група складається з коефіцієнтів, які характеризують ліквідність банківської системи:

Норматив миттєвої ліквідності [2]:

$$k_{31} = \frac{A_{31}}{3_{31}} * 100\% \quad (9)$$

Норматив поточної ліквідності [2]:

$$k_{32} = \frac{A_2}{3_1} * 100\%, \quad (10)$$

Норматив короткострокової ліквідності [2]:

$$k_{33} = \frac{3_c}{PK} * 100\% \quad (11)$$

Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів [4]

$$k_{34} = \frac{A_2}{A_{заг}} * 100\% \quad (12)$$

У ході розрахунку АІФС банківської системи для визначення критичних значень індикаторів проведено статистичний аналіз показників за період з 01.01.2006 р. по 01.01.2012 р. Критичні значення індикаторів визначаються як середньоарифметичні, скориговані на стандартне відхилення в діапазоні кратності від 1,5 до 3.

Кожному коефіцієнту присвоюються ваги і бали в діапазоні від 1 до 2 і від 1 до 4, відповідно:

$$A = \begin{cases} \sum_{i=1}^n \gamma_i = 37, \\ 1 \leq \gamma_i \leq 2, \\ 1 \leq \lambda_i \leq 4. \end{cases} \quad (13)$$

де: A- нормований (стандартизований) коефіцієнт;

γ_i - вага i- го коефіцієнта;

λ_i - відповідний бал, присвоєний i- му коефіцієнту.

При цьому розраховується ваговий коефіцієнт для кожного коефіцієнта з груп:

$$K_{\gamma i} = \frac{\gamma_i}{\sum_1^n \gamma_i}, \quad (14)$$

де: $K_{\gamma i}$ - ваговий коефіцієнт;

γ_i - вага i- го коефіцієнта;

λ_i - відповідний бал, присвоєний i- му коефіцієнту.

Узагальнюючий результат по кожній групі коефіцієнтів визначається як сума добутку значення окремого i- го коефіцієнта та відповідного балу, присвоєному i- му коефіцієнту.

$$I_j = \sum_{i=1}^n K_i * K_{\gamma i} \rightarrow \min \quad (15)$$

де: I_j - індикатор окремої групи коефіцієнтів;

j- порядковий номер групи коефіцієнтів.

Індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля:

$$I_k = \sum_{i=1}^n K_{11-16} * K_{11-16\gamma} \quad (16)$$

де: I_k - індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля.

Індикатор ефективності діяльності:

$$I_e = \sum_{i=1}^n K_{21-22} * K_{21-22\gamma} \quad (17)$$

де: I_e - індикатор ефективності діяльності.

Індикатор ліквідності:

$$I_l = \sum_{i=1}^n K_{31-34} * K_{31-34\gamma} \quad (18)$$

де: I_l - індикатор ліквідності.

Агрегований індикатор фінансової стійкості банківської системи розраховується як середня арифметична значень груп індикаторів. При цьому чим нижче значення АІФС тим більш стабільний рівень фінансової стійкості він характеризує (табл. 1):

$$I_{fs} = \frac{I_k + I_e + I_l}{3} \rightarrow \min \quad (19)$$

де: I_{fs} - агрегований індикатор фінансової стійкості (АІФС) банківської системи.

Таблиця 1. Система показників для розрахунку АІФС банківської системи.

№ п/п	Найменування показників	Умовне позначення	Критичні значення показників, %				Вага	Ваговий коефіцієнт, ($K_{\gamma i}$)
			Бал 1	Бал 2	Бал 3	Бал 4		
Достатність капіталу та якість кредитного портфелю								
1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	K_{11}	>20	20-15	15-10	< 10	2	0,167
2	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	K_{12}	<2	2-3	3-4	>4	1	0,083
3	Співвідношення кредитів наданих нерезидентам до сукупних валових кредитів	K_{13}	<10	10-15	15-20	>20	1	0,083
4	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	K_{14}	<15	15-20	20-25	>25	2	0,167
5	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів	K_{15}	<35	35-40	40-45	>45	2	0,167
6	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	K_{16}	<15	15-20	20-25	>25	1	0,083
Доходність								
7	Рентабельність активів (ROA)	K_{21}	>3	3-2,5	2,5-2	<2	1	0,083

8	Рентабельність капіталу (ROE)	K ₂₂	>25	25-20	20-15	<15	2	0,167
Ліквідність								
9	Норматив миттєвої ліквідності	K ₃₁	>40	40-30	30-20	<20	1	0,083
10	Норматив поточної ліквідності	K ₃₂	>60	60-50	50-40	<40	1	0,083
11	Норматив короткострокової ліквідності	K ₃₃	>80	80-70	70-60	<60	1	0,083
12	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	K ₃₄	>20	20-17	17-14	< 14	1	0,083

Після проведених вище розрахунків стає можливим визначення рівня фінансової стійкості банківської системи на основі аналізу значення агрегованого індикатора фінансової стійкості. Завдяки цьому критерію, рівень фінансової стійкості банківської системи можна охарактеризувати у відповідності до наступних типів (рис. 1). Значення агрегованого індикатора фінансової стійкості банківської системи може варіюватися наступним чином:

- від 1 до 1,5 - стабільний рівень;
- від 1,5 до 2 - нормальний рівень (з помірним ризиком);
- від 2 до 2,5 - задовільний рівень (з тенденцією до збільшення ризиків);
- від 2,5 до 3 - задовільний рівень (з тенденцією до збільшення ризиків);
- від 3 до 3,5 - нестабільний рівень;
- вище 4 - критичний рівень.

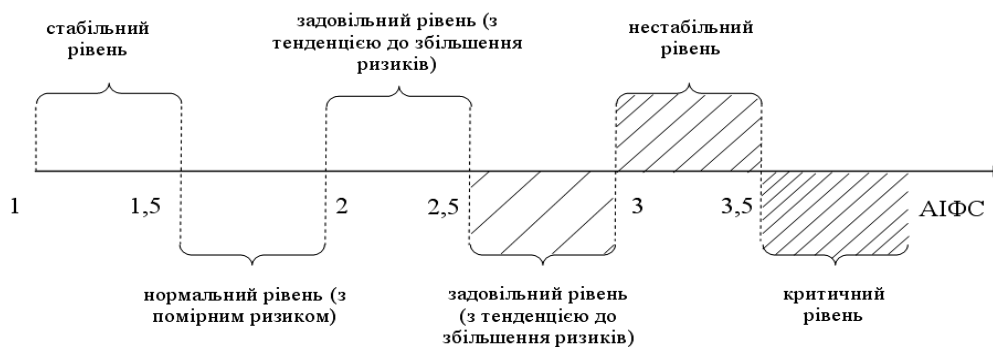

Рис. 1. Критеріальні значення агрегованого індикатора фінансової стійкості банківської системи.

На основі запропонованої методики було проведено оцінку фінансової стійкості банківської системи України у період з 01.01.2006 р. по 01.01.2012 р. (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка субіндикаторів у структурі АІФС.

Дата	Індикатор достатності капіталу та якості кредитного портфеля	Індикатор ефективності діяльності	Індикатор оцінки ліквідності	Агрегований індикатор фінансової стійкості
01.01.2006	2,00	1,00	0,83	3,83
01.01.2007	1,92	1,00	0,83	3,75
01.01.2008	2,17	1,00	0,83	4,00
01.01.2009	2,33	1,00	0,58	3,92
01.01.2010	2,25	1,00	0,58	3,83
01.01.2011	2,00	1,00	0,33	3,33
01.01.2012	2,34	1,00	0,58	3,92

Таким чином, виходячи з отриманих даних фінансової стійкості банківської системи України можна охарактеризувати як незадовільну, т.б. її стан оцінюється як нестабільний на 01.01.2012 р. Проте критичний рівень фінансової стійкості, зафіксований станом на 01.01.2008 р. було подолано та у період з 01.01.2010 р. по 01.01.2011 р. намітилася тенденція до зміцнення фінансової стійкості банків. Погіршення ситуації станом на 01.01.2012 р. обумовлюється негативними чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропоноване удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи відрізняється прозорістю та чіткістю, що обумовлено використанням при її здійсненні лише публічної інформації. До недоліків можна віднести наявність суб'єктивного фактору у вигляді присвоєння певного кількості балів на основі експертного методу. Результати, одержані у ході розрахунку АІФС банківської системи України можуть представляти інтерес як для регулюючих органів країни так й для потенційних інвесторів. Подальшої розробки потребує напрям по прогнозуванню коливань стану фінансової стійкості банківської системи у майбутньому. Реалізація даного завдання на практиці дозволить корегувати існуючу стратегію забезпечення фінансової стійкості банківської системи України, випереджаючи негативні наслідки. Таким чином, використання комплексного агрегованого індикатора фінансової стійкості, розрахованого з застосуванням статистичного аналізу виступає у якості загальної теоретико-методологічної основи, що обумовлено спрямованістю його положень та наявного інструментарію на кількісне та якісне дослідження таких складних економічних систем як банківська.

Джерела та література:

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» із змінами, внесеними згідно із Законами N 5080-VI (5080-17) від 05.07.2012р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р., № 368 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Основні показники діяльності банків України на 01.01.2012 р. // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 39.
4. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org>.